

Jyrki Smolander

Integratiivinen nationalismi – porvarillisen Suomen hyvinvointi- ideologia toisen maailmansodan jälkeen?

1970- ja 1980-luvun suomalainen ja ruotsalainen politiikka eroavat toisistaan mielenkiintoisella tavalla. Öljykriisin jälkeen maiden oikeistot tuntuivat valinneen varsin erilaisen strategian ja ideologian. Ruotsalaisen oikeiston ja työnantajien vastaus öljykriisin jälkeisen ajan talouskysymyksiin oli uusliberalismi ja sen mukaisten käsitysten aktiivinen levittäminen ruotsalaiseen keskusteluun.

Uusliberalistinen vyörytys huipentui vuosina 1983 ja 1984 paikallisen kokoomuspuolueen ohjelmakeskusteluun, jossa puolueen varapuheenjohtaja ja ohjelmatoimikunnan puheenjohtaja Staffan Burenstam-Linder avoimesti hyökkäsi ruotsalaista hyvinvointivaltiota vastaan vaatien sen tilalle hyvinvointiyhteiskuntaa, eli yhteiskuntaa jossa osa sosiaaliturvasta olisi hoidettu hyväntekeväisyyden avulla.
(1)

Samaan aikaan Suomessa työnantajien ja elinkeinoelämän edustajat valitsivat täysin vastakkaisen strategian ja ideologian. Suomessa ruvettiin puuhaamaan vastahyökkäyksen sijaan konsensusta Elinkeinoelämän Valtuuskunnan johdolla. Vaikka ensimmäiseen konsensushallituksen talouspolitiikkaan liittyivätkin valtiontalouden leikkaukset, kuuluu konsensuspolitiikkaan yleensä hyvinvointivaltion hyväksyminen, eikä sitä vastaan hyökkääminen.

Tätä taustaa vasten suomalainen porvaristo näyttää varsin erikoiselta ilmiöltä 1980-luvun länsimaiseen kehityksen verrattuna. Olen lähtenyt tutkimaan tätä ilmiötä tarkastelemalla suomalaisen yhteiskunnan erityispiirteitä, erityisesti kommunismin voimakasta kannatusta, ja sen vaikutusta Suomen oikeiston ja työnantajien asenteisiin. Suomessa tarve yhteiskunnan sisäisen integraation lisäämiseen saattaa olla selittävä tekijä konsensuksen syntymiselle 1970-luvulla.

Mitä on integratiivinen nationalismi?

Kun käytän integratiivisen nationalismin käsitettä, viittaatan sillä lähinnä Patrik Hallin kirjassa *Den svenskaste historia* käyttämään käsitteeseen "*integrativ nationalism*". Toki tätä käsitettä - englanninkielisessä muodossa "*integral nationalism*" - ovat käyttäneet muutkin tutkijat, esimerkiksi Peter Alter, mutta hän käyttää käsitettä lähinnä 1800-luvun lopulla syntyneen aggressiivisen äärioikeistolaisen nationalismin kuvaamiseen(2). Aion tässä käyttää käsitettä paljon laajemmin.

Hyvinvointivaltion kannalta mielenkiintoiseksi integratiivisen nationalismin tekee se, että Hall kytkee integratiivisen nationalismin "kansankodin" käsitteeseen ja sitä kautta ruotsalaisen hyvinvointivaltion syntyyn, erityisesti väestöpolitiikkaan mutta myös valtiojohtoiseen talouspolitiikkaan, ja osittain jopa rotuhygieniaan(3). Huomattakoon, että en aio lainkaan tässä käsitellä hyvinvointivaltion ja rotuhygienian välisiä suhteita. Ne eivät kuulu enää yhteen toisen maailmansodan jälkeen, ainakaan samassa määrin kuin ennen sotaa.

Hall määrittelee integratiivisen nationalismin yhdeksi orgaanisen nationalismin muodoksi. Orgaaninen nationalismi käsittää kansakunnan organismiksi, lähes lihalliseksi ruumiiksi, jossa kokonaisuuden edun tuli mennä sen osien edelle. Integratiivinen nationalismi pitää kansakunnan orgaanista integroimista päämääränään. Sen tavoitteena on siten ollut yhteiskuntaluokkien välisten ristiriitojen lievittäminen ja jopa niiden välisten erojen vähentäminen.(4)

Yksi tämän tyyppisen orgaanisen valtioteorian kehittäjistä on luonnollisestikin Rudolf Kjellén, ruotsalainen konservatiivipoliitikko ja valtio-oppinut 1900-luvun alkupuolelta. Hän on myös ainakin osavastuussa käsitteen "kansankoti" lanseeraamisesta ruotsalaiseen poliittiseen sanastoon. Kjellén on tullut kuuluisaksi geopolitiikan oppi-isänä. Hänen mukaansa valtiot olivat maantieteellisiä organismeja, jotka taistelivat kansainväliseen politiikan anarkisessa ympäristössä vallasta, elintilasta ja eloonjäämisestä.

Se mitä Kjellénistä ei välttämättä enää niin hyvin muisteta on, että hänen geopolitiittinen näkemyksensä johti sisäpolitiikassa kansallisen yhtenäisyyden merkityksen korostamiseen. Kjellén suhtautuikin sosialismin egalitarismiin hyvinkin positiivisesti, koska piti sitä kansallisuusaatettaan tukevana tavoitteena. Kjellén näki sosiaalidemokratiassa ja sosialismissa positiivisia ja kehityskelpoisia piirteitä. Sosialismin anti-individualismi ja solidaarisuusajatus sopivat mainiosti Kjellénin ajamaan nationalismin henkeen. Kjellénille

kansankokonaisuuden pahin vihollinen oli individualistinen liberalismi. Nationalismin kannalta sosialismin heikot kohdat olivat ylikansallisuus ja rajoittuminen vain yhden yhteiskuntaluokan etuja ajamaan.

Kjellénin kansankodin käsite liittyi hänen pyrkimyksiinsä luoda Ruotsista yhtenäinen kansankokonaisuus. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä Kjellén ajoi aktiivisesti sosiaalipoliittisia uudistuksia, erityisesti väestöpolitiikan osalta, mutta hän kannatti myös valtion johtavaa roolia talouselämässä ja kannatti erityisesti Pohjois-Ruotsin luonnonvarojen ottamista valtion haltuun. Kjellénin mielestä valtiolla tulisi olla johtava asema kansantaloudellisissa kysymyksissä, luonnonvarojen hyväksikäyttämisessä, infrastruktuurin luomisessa ja niin edelleen.(5)

Jos Kjellén on esimerkki integratiivisen nationalismin sosiaalisen teoriasta, Bismarckin politiikka tarjoaa käytännön esimerkin integratiivisen nationalismin hengessä toteutetusta sosiaalisesta ohjelmasta. 1870-luvun Saksan laaja sosiaalivakuutusohjelma oli tähdätty yhteiskunnallisten luokkaristiriitojen vähentämiseen ja sitä kautta työväestön vallankumouksellisuuden neutralisoimiseen. Tarkoituksena oli toisin sanoen kääntää katseet pois sosiaalisista ongelmista sisäisiin vihollisiin, kuten liberaaleihin, sosialisteihin ja katolisiin, ja ulkoisiin vihollisiin, kuten britteihin ja ranskalaisiin.

Bismarckilaista politiikkaa on kutsuttu myös organisoiduksi kapitalismiksi. Sen avainelementti on valtion ja muun yhteiskunnan välisten kontaktien laajentuminen ja muodollistuminen. Näitä kontakteja perustellaan "valtiollisella vastuulla" ja "kansakunnan kokonaisuudella" mutta ennen kaikkea taloudellisella kehityksellä ja menestymisellä kansainvälisessä taloudellisessa kilpailussa.(6)

Integratiivisen nationalismin perinne Suomessa

Integratiivisen nationalismin perinne on elänyt Suomessa vahvana. Esimerkiksi Kjellénin sisäpoliittinen ohjelma muistuttaa hyvin pitkälle Urho Kekkosen yhteiskuntapoliittista näkemystä. Sosiaalipolitiikka harmonian luomisen ja kansallisen eheyttämisen välineenä sekä valtion johtava rooli kansantaloudellisissa kysymyksissä olivat tärkeitä Kekkoselle, ja myös Kekkonen halusi käyttää valtiota pohjoisen teollistamisen ja sen luonnonvarojen – eli koskien – hyväksikäyttämiseen. Suomalaisella kjelléniläsen valtiofilosofian harrastajalla, Yrjö Ruudulla, olikin paljon vaikutusta nuoren Urho Kekkosen ajatteluun, esimerkiksi näkemykseen kansallisen eheyttämisen tärkeydestä(7).

Ja puolestaan Bismarckin ja kateederisosialistien vaikutus fennomaaneihin on tunnettu tosiasia, erityisesti Yrjö-Sakari Yrjö-Koskiseen ja J. R. Danielson-Kalmariin. Fennomaanisella perinteellä oli oma vaikutuksensa kokoomuksen edeltäjän vanhasuomalaisen puolueen sosiaalipoliittiseen radikalismiin 1900-luvun alkupuolella. Vuoden 1906 vanhasuomalaisten ohjelmaa hallitsi ajatus siitä, että sisäisesti ehyt ja yhtenäinen kansakunta olisi voimakkaampi ulospäin venäläisiä sortajia vastaan. Ja paras keino yhtenäisyyden ja yksimielisyyden aikaansaamiseksi olivat sosiaalipoliittiset uudistukset, erityisesti tilattoman väestön asioiden parantaminen.(8)

Toisaalta kun kokoomus oli jo luopunut koko integratiivisen nationalismin ajatuksesta 1920-luvun alussa, AKS:ssä vaikutti Niilo Kärjen johtama ryhmä, joka korosti kansallisen eheyttämisen merkitystä, ja kansan elin- ja sivistystason kohottamisen merkitystä tässä asiassa. Myös Yrjö Ruudun valtiososialismi 1920- ja 1930-luvun Suomessa kertoo samanlaisesta nationalistisesta otteesta.

Toisen maailmansodan aikana vaikuttanut Aseveljien Liitto on myös integratiivisen nationalistisen retoriikan läpituokema järjestö, joka halusi vaalia "talvisodan henkeä". Sosiaalipolitiikan kehittäminen ja kansakunnan "sosiaalisen mielen" herätteleminen ja ylläpitäminen kuuluivat olennaisena osana aseveliliikkeen nationalismiin. Jälkeenpäin monet aseveliliikkeen jäsenet osallistuivat keskeisinä vaikuttajina - erityisesti SDP:ssä ja kokoomuksessa - suomalaiseen politiikkaan. Sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen yhteistyötä 1950- ja 1960-luvun vaihteessa voidaan helposti tulkita aseveliyhteistyöksi, ja vuonna 1961 syntynyttä työeläkejärjestelmää on pidetty aseveljien yhteistyön hedelmänä.(9)

Nämä esimerkit osoittavat, että integratiivinen nationalismi ei ole ollut vierasta Suomenkaan historialle. Ja toisen maailmansodan jälkeen siitä on oikeastaan tullut ainoa legitiimi nationalismin muoto. Suomalainen integratiivinen nationalismi eroaa kuitenkin eräässä kohdin ulkomaisista esikuvistaan. Kun Kjellén ja Bismarck olivat kaikesta huolimatta suurvaltojen miehiä, suomalainen nationalismi - tai ainakin sen integratiivinen variantti - lähtee useimmiten pienvaltioajattelusta. Mutta maailmankuva oli ja on yhtä kova ja siis sama. Kun suurvallat pyrkivät kansainvälisessä järjestelmässä maksimoimaan omaa valtaansa, pienten maiden tehtäväksi jää olemassaolostaan taisteleva. Pienillä mailla sisäisen integraation tarve saattaa olla tosin vieläkin voimakkaampi, onhan kyseessä eelonjäämiskamppailu.

Integratiivinen nationalismi Suomessa toisen maailmansodan jälkeen

Nationalismi on muuttanut luonnettaan toisen maailmansodan jälkeen. Vielä Kjellénin aikalaisille kansakunta oli selvästi sotilaallinen organismi, jonka tuli viestiä ulospäin fyysistä voimaa. Toisen maailmansodan jälkeiselle ajalle tyypillistä on ollut taloudellisen kilpailun korostuminen, ja kansakuntakin on siten käsitetty enemmän taloudelliseksi organismiksi kuin sotilaalliseksi yksiköksi. Länsimaat eivät ole kylmän sodan aikana voineet kilpailla keskenään sotilaallisesti, joten kilpailu on siirtynyt taloudelliselle tasolle. Samalla on siirrytty kjelleniläisestä militaristisesta nationalismista taloudelliseen nationalismiin, siis oikeastaan bismarckilaiseen organisoituun kapitalismiin.

Tämä näkyy Suomessa siten, että taloudelliset kysymykset ja erityisesti elintason nostaminen nousevat uudella tavalla elämän ja kuoleman kysymyksiksi. Sekä Urho Kekkosen kirjassa *Onko maallamme malttia vaurastua?* että Pekka Kuusen *60-luvun sosiaalipolitiikassa* näkyy selvästi ajatus elintasokilpailusta ja siitä, että elintaso on ainakin pidemmällä tähtäimellä jaettava tasaisemmin, tai muuten suomalaisen yhteiskunnan perusteet heikkenisivät. Kysymys oli siis suomalaisen yhteiskunnan eloonjäämisestä.

Kuusen ja Kekkosen ohjelmissa oli yksi merkittävä ero: Kekkosen ohjelma perustui vientiteollisuuden ensisijaisuudelle, kun taas Kuusen *60-luvun sosiaalipolitiikka* lähtee Gunnar Myrdalin talousteorioista ja siitä, että sosiaalipolitiikalla ja tulonsiirtojärjestelmällä on talouden kasvua tukeva vaikutus. Tavallaan ajatuksena oli se, että tulonsiirtojärjestelmä piti kulutuksen tasaisena ja sitä kautta talouskasvun tasaisena.⁽¹⁰⁾ Kuusen ohjelmassa kotimarkkinateollisuudella oli siten yhtä suuri osuus kasvun ylläpitämisessä kuin vientiteollisuudella.

Kekkoselle sen sijaan vientiteollisuus oli ensisijainen hyvinvoinnin tuottaja. Tavallisella kansalla piti olla malttia olla vaatimatta liikaa palkkaa vientiyrityksiltä ja sosiaaliturvaa ja muita etuisuuksia valtiolta. Kansalaiset saisivat pidemmän päälle palkkionsa, kun he jaksaisivat olla puristamatta työnantajilta kaikkea, mitä oli saatavissa. Toisaalta bismarckilaisen organisoidun kapitalistin Kekkosesta teki se, että hän uskoi Suomen – ja erityisesti Pohjois-Suomen – teollistamisen onnistuvan parhaiten valtion tuella.⁽¹¹⁾

Kekkosen ohjelma perustui kyllä kansalaisten elinolosuhteiden tasoittamiselle ja alempien kansankerroksien elintason kohottamiselle, mutta erilainen näkemys talouspolitiikan sisällöstä johti erilaiseen näkemykseen sosiaalipolitiikasta. Vaikka sekä

Kuusi että Kekkonen tunnistivat sosiaalipolitiikan hyödyllisyyden kansakuntaa eheyttävänä voimana, vain Kuusi näki sen myös talouspolitiikkaa tukevaksi elementiksi.

Kekkonen ohjelma sopi paremmin nationalismin perusluonteeseen, sillä se piti kansakuntaa selvästi ulkopuolisesta maailmasta erillisenä yksikkönä, joka kilpaili olemassaolostaan muiden kansakuntien kanssa. Kuusen ohjelmassa kansakunta oli enemmänkin oma maailmansa, joka kyllä kilpaili muiden kansakuntien kanssa mutta ei niinkään vientiteollisuuden menestyksestä vaan elintasosta. Nämä kaksi erilaista strategiaa on kilpaillut suomalaisen yhteiskuntapolitiikan sisällöstä, ja tässä kilpailussa suomalainen porvaristo on pääosin asettunut kannattamaan vientiteollisuuden ensisijaisuudelle perustunutta ohjelmaa.

Konsensus vientiteollisuuden kilpailukykyä turvaamassa

Suomessa vientiteollisuuden ensisijaisuus on ollut lähes itsestäänselvyys, vaikka Pekka Kuusen 60-luvun sosiaalipoliittista ohjelmaa onkin pidetty suomalaisen hyvinvointivaltion ohjelmajulistuksena. Käytännössä Kekkonen vaatima maltti vientiteollisuuden kilpailukykyisyyden edessä on ollut suomalaisen talouspolitiikan kovaa ydintä myös suomalaisen hyvinvointivaltion kukoistuskaudella 1960-, 1970- ja 1980-luvulla.

1960-luvun lopulla syntynyt tulopolitiikka perustui välttämättömyyden retoriikalle. Päiviö Hetemäki, suomalaisen tulopolitiikan keskeinen muotoilija, kirjoitti jo vuonna 1966, että ulkoisen pakon aiheuttama sisäinen pakko määrittelee suomalaisen talouspolitiikan sisällön. Vuoden 1967 devalvaatio ja sen jälkihoitona syntynyt tulopolitiikka olivat tällaisia pakonalaisia ratkaisuja. Suomalaiseen talouspolitiikkaan on siitä lähtien kuulunut tämänlainen välttämättömyyksillä perusteleminen.⁽¹²⁾ Ja nämä välttämättömyydet ovat määrittäneet vientiteollisuuden kilpailukyvyn perusteella.

Vientivetoinen politiikka vahvistui entisestään Korpilammen seminaarissa 1977 syntyneen konsensusyhteiskunnan myötä. Konsensusyhteiskunta merkitsi käytännössä sitä, että porvarit hyväksyivät työväenliikkeen sosiaalipoliittisia vaatimuksia ja työväenliike – tai ainakin sen sosiaalidemokraattinen osa – hyväksyi markkinatalouden suomalaisen talousjärjestelmän perustaksi ja ennen kaikkea se tunnusti vientiteollisuuden ensisijaisuuden suomalaisen hyvinvoinnin luomisessa.

Vuoden 1977 tilanteessa oli ratkaisevaa nimenomaan sosiaalidemokraattien suunnanmuutos, ei niinkään

porvaripuolella tapahtuneet muutokset. Työnantajat olivat ainakin käytännössä hyväksyneet työväenliikkeen sosiaalipoliittisten vaatimusten oikeellisuuden 1960-luvun sosiaalipoliittisten päätösten yhteydessä, esimerkkinä vaikkapa työeläkelain säätämiseen johtanut prosessi vuonna 1961. 1960-luvun lopulla syntynyt korporatiivinen järjestelmä lopullisesti institutionalisoi tämän työnantajien ja työntekijöiden sosiaalipoliittisen yksimielisyyden. Ja myös porvarilliset puolueet olivat kääntyneet pohjoismaisen hyvinvointivaltion kannalle kukin vuorotellen, viimeisenä kokoomus 1960- ja 1970-luvun vaihteessa.

1970-luvun lopun konsensusyhteiskuntaa on kutsuttu - aivan ansiostakin - "kilpailukykyprojektiksi" (13). Talouspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi asetettiin "kansallisen kilpailukyvyn", eli erityisesti vientiteollisuuden kilpailukyvyn turvaaminen. Vaikka Harri Holkeri ei olekaan ehkä kaikkein siteeratuin konsensusteoreetikko, hänen puheensa vuoden 1975 kokouksen puoluekokouksessa kertoo hyvin, siitä minkälaisella logiikalla öljykriisin pelottama suomalainen porvaristo oli rakentamassa konsensusta:

"Erityisen korostetusti on kansallinen ajattelu ja isänmaallisuus näinä aikoina riippuvainen siitä, löytyykö niiden katteeksi kansalaisten työpanosta, ahkeruutta, yrittäjyyttä sekä taloudellista ja sosiaalista epäitsekkyyttä."

"Käytännön isänmaallisuus jakaa työmme tuloksia siten, ettei kenenkään kanssasisaremmen tai -veljemme tarvitse kokea isänmaan kääntäneen hänelle selkäänsä. Meidän on myös kansakuntana kokonaisuudessaan ja yksityisinä kansalaisina oltava valmiit nurkumatta tyytymään siihen, etteivät elintaso-odotuksemme toteudukaan toivomallamme tavalla. Henkilökohtainen osuutemme yhteisestä jaettavasta ei saa nousta kysymykseksi, joka asettuu kansallisen etumme tielle yrittäessämme selvitä kovasta kansainvälisestä taloudellisesta kilpailusta." (14)

Mielenkiintoista Holkerin puheessa on se, että se kiteyttää saman näkemyksen, josta Urho Kekkonen kirjoitti jo 1950-luvun alkupuolella. Holkerinkin puheenpätkän otsikko voisi aivan hyvin olla "Onko maallamme malttia vaurastua?". Holkerin kuvaaman isänmaallisuuden tunnuspiirteenä ei ollut siten liberalismiin yksilön oikeudet ja niiden vaaliminen vaan yksilön velvollisuus isänmaataan kohtaan. Kaikki muut tekijät oli asetettava palvelemaan yhteistä, kansallista etua. Sosiaalipolitiikassa tämä tarkoitti heikoimpien tukemista mutta ei välttämättä liian suurien tulonsiirtoja tai liian laajaa sosiaaliturvajärjestelmää, joka haittasi kilpailukykyä. Tällainen ajattelu on nimenomaan tyypillistä nationalismille, joka elää viholliskuvista ja kansainvälisen kilpailun välttämättömyyksistä.

Holkerin puhe oli sikäli yllättävä, että se oli lähes vastakkainen linjalle, jonka kokoomus oli omaksunut muutamaa vuotta aiemmin tavoiteohjelmassaan. Ohjelma oli kirjoitettu pitkälti yksilön oikeuksien näkökulmasta, ja kaikki kollektiiviset arvot oli asetettu palvelemaan yksilöä. Ohjelman otsikoinnissakin lähdettiin siitä, että yksilöllä tuli olla oikeus ainakin työhön ja asuntoon. Myös talouspolitiikkaa haluttiin nyt kuvata käsitteellä "sosiaalinen valintatalous" aiemman "vapaan markkinatalouden" sijaan. Käsitteellä haluttiin korostaa sitä, että poliittisin keinoin oli luotava kansalaisille käytännön mahdollisuus valintojen tekemiseen ja että talouspolitiikkaa tuli aina ensisijaisesti tarkastella yksilön valinnan mahdollisuuksien eikä esimerkiksi kokonaisedun tai markkinoiden logiikan näkökulmasta. (15)

1970-luvun lopun konsensus-Suomessa sen sijaan kokonaiset - eli kilpailukyky - asetettiin muiden tavoitteiden edelle. Kyseessä oli selvästi sukupolvien välisestä erosta; kun 1970-luvun alussa kokoomusnuoret - eli niin sanotut remonttimiehet - pääsivät vaikuttamaan voimakkaasti puolueen linjaan, he vetivät sitä sosiaaliliberaaliin suuntaan. Vuosikymmenen lopulla vanhempi sukupolvi oli vallannut asemat takaisin ja palattiin vanhaan isänmaalliseen politiikkaan. Aikaisempi sosiaaliliberaali linjakin kyllä kelpasi, mutta tällä kertaa selvästi kilpailukyvyllä alisteisena. 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla nämä kaksi keskenään ristiriitaista linjaa elivät kokoomuksen politiikassa rauhanomaista rinnakkaiseloa. Niitä ei koettu välttämättä keskenään vastakkaisiksi linjoiksi, vaikka suhteessa yksilöön ne sitä olivat mitä suurimmassa määrin.

Samanlainen kahden erilaisen ajatusmaailman suhteellisen rauhanomainen rinnakkaiselo on mielestäni vallitseva 1980-luvun Suomessa. Suomalaisessa yhteiskunnassa sosiaalipolitiikan luonne muuttui yhä enemmän yksilön sosiaalisiksi oikeuksiksi, kun sosiaalipolitiikan kontrollipoliittisia elementtejä vähennettiin. Tässä prosessissa myös porvaripuolueiden sosiaaliliberaalilla perinteellä on ollut sanansa sanottavana. Mutta samaan aikaan suomalaisen yhteiskuntaan oli muodostunut uudenlainen nationalismin muoto, joka vaati yksilöiltä uhrauksia kokonaisedun niin vaatiessa. Perinteinen militaristinen isänmaallisuus oli muuttunut taloudelliseksi määreeksi ja siihen oli liittynyt sosiaaliliberalismin kansalaisoikeusajattelu, mutta siten että jälkimmäinen oli edelliselle alisteinen. Jälkimmäisen tehtävänä oli vain legitimoida kansallisen kilpailukyvyyn projekti.

Elinkeinoelämän Valtuuskunta edustaa suomalaisessa 1970-luvun lopun ja 1980-luvun yhteiskuntapolitiikassa selvästi tätä nationalistista linjaa. EVA:lle pohjoismaainen hyvinvointiyhteiskunta oli kyllä esimerkiksi yhteiskunta- ja työmarkkinarauhan takia merkittävä, mutta

valtionalouden kasvulla oli sen mielestä rajansa. Ruotsalaisen hyvinvointivaltion 1970-luvun rajua ekspansiota karsastettiin EVA:ssa. Konsensusajan alussa asetettiin tavoitteeksi, että Suomen veroaste ei nousisi yli 40 prosentin, mutta se ei pidemmän päälle toteutunut.(16)

Tässä suhteessa EVA on helppo yhdistää uusliberalistisen reaktion aaltoon, joka oli yleistä muuallakin länsimaissa tuohon aikaan. Mutta toisaalta EVA:n logiikkaan kuului kuitenkin myös runsaasti piirteitä, jotka ovat tyypillisiä nimenomaan esitelmäni alkupuolella kuvaamalleni organisoidulle kapitalismille. Voimakas sitoutuminen korporatismiin, jonka katsottiin olevan eräs keino pitää vientiteollisuuden kustannukset kurissa, viestittää erilaisesta näkemyksestä työmarkkinapolitiikkaan kuin mikä on uusliberalismin linja.

Toisaalta EVA:n tehtävänä oli myös poliitikkojen valistaminen, ei pelkästään talouspolitiikassa vaan myös esimerkiksi koulutus- ja asuntopolitiikassa. Tämä taas kertoo selvästi siitä, että elinkeinoelämän piirissä arvostettiin julkisen sektorin panostuksia hyvinvointivaltioon, mutta samalla oltiin huolestuneita siitä, että nämä panostukset tapahtuivat niin, että yritykset hyötyivät niistä mahdollisimman paljon. Vielä nykypäivänäkin on havaittavissa, että suomalainen elinkeinoelämä arvostaa suomalaisen palveluvaltion tiettyjä piirteitä. Muistutetaanpa vain esimerkiksi Nokian pääjohtajan Jorma Ollilan muutaman vuoden takainen lausunto, että suomalainen koulutusjärjestelmä keskeinen tekijä Nokian menestykselle. Tosin aivan viime päivinä samainen pääjohtaja on kyseenalaistanut suomalaisen veropolitiikan ja sitä kautta välillisesti myös suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan perusteet.

Suomalaista hyvinvointijärjestelmää voidaan pitää poikkeuksena pohjoismaisesta mallista. Tosin kaikkia pohjoismaita voidaan pitää poikkeuksina pohjoismaisesta ideaalimallista!(17) Sosiologi Pekka Kososen mukaan Suomen mallia on hallinnut porvarillinen hegemonia(18). Juhana Vartiainen ja Jukka Pekkarinen ovat puolestaan kuvanneet suomalaista talouspolitiikkaa elinkeinoelämän ja pankkien dominoimaksi korporatismiksi.(19)

Kummatkin luonnehdinnat kertovat suomalaisen järjestelmän erikoisuudesta verrattuna muihin korporatiivisiin malleihin. Suomessa elinkeinoelämällä ja työnantajilla on ollut poikkeuksellisen vahva merkitys talouspolitiikan sisällön muotoilemisessa. Korporatismi ja myöhemmin 1970-luvun lopulla konsensuspolitiikka olivat suomalaisen elinkeinoelämän pyrkimyksiä säilyttää asemansa suomalaisen talouspolitiikan johdossa. Retorisesti nationalismi sopi mainiosti elinkeinoelämän kilpailukyky-projektiin. Toisaalta nationalismi on saattanut olla suomalaisen elinkeinoelämän johdossa

toimineiden henkilöiden todellinen ideologia. Toisaalta 1920- ja 1930-luvun nationalismi – erityisesti AKS – ja toisaalta talvisodan hengen pohjalta syntynyt aseveliike ovat olleet monen johtavan porvaripoliitikon ja elinkeinoelämän johtajan henkinen koti(20). Liberalismi ei ole ollut Suomessa porvariston aate samassa mittakaavassa kuin muualla.

Globalisaatio ja integratiivisen nationalismin muuttuminen

Historialliset murrokset ovat vaikuttaneet suomalaisen nationalismiin. Toisen maailmansodan loppuminen merkitsi nationalismin kriisiä, jonka seurauksena ainoa legitiimi nationalismin muoto oli kansalliseen eheyttämiseen pyrkinyt rauhanomainen taloudelliseen kilpailuun keskittynyt nationalismi. Kun nationalismi länsimaissa on muuttunut enemmän taloudelliseksi kilpailuksi, niin sen merkinnyt sitä, että integratiivisen nationalismin kannalta tärkeä kansallisen eheyden tavoite on aika ajoin – erityisesti talouskriisien aikana ja nyt 1990-luvulta lähtien kenties lopullisesti – joutunut ristiriitaan itse päätavoitteen, kansainvälisen kilpailukyvyn kanssa.

Silloin kun nationalismi oli vielä kjelléniläistä militarismia talouspolitiikka oli militarismille alisteista, mutta toisen maailmansodan jälkeen nationalismi on ollut sidoksissa kansainväliseen taloudelliseen kilpailuun. Ja mitä pidemmälle aika on kulunut, sen vähäisemmäksi kansallisen eheyttämisen merkitys on tullut. Kansallisesta eheyttämisestä on tullut selvästi alisteinen muille poliittisille tavoitteille. Talouspolitiikassa kansainvälinen kilpailukyky asetettiin sen edelle osittain sen takia, että kansallinen eheytyminen katsottiin toteutuneen 1970-luvun loppuun mennessä kansan elintason kasvun ja kommunistien hallitusvastuun myötä.

Globalisaation edetessä helposti kuvitellaan, että nationalismin aika on ohi, koska suomalaiset yritykset ovat muuttuneet kansallisista monikansallisiksi. Tämän takia ei enää olisi olemassa "kansallista etua" samassa mielessä kuin esimerkiksi 1970-luvulla. Todellisuudessa globalisaation eteneminen ei kuitenkaan ole merkinnyt Suomessa nationalismin loppua. Meillä on olemassa esimerkiksi "Nokia-isänmaallisuutta", eikä se perustu pelkästään Nokian suomalaiseen historiaan vaan siihen, että yritys on merkittävä työllistäjä Suomessa. Tämä tuokin esiin merkittävän globalisaation piirteen, joka tukee nationalismia. Kansainvälinen kilpailu vapaasti liikkuvista pääomista on edelleen kansakuntien ja kansallisvaltioiden kilpailua resursseista. Tässä suhteessa mikään ei ole muuttunut; kansakunta on edelleen politiikan perusyksikkö.

Kysymys uusliberalismin voittokulusta Suomessa 1990-luvulla on tätä taustaa vasten monimutkainen. Nimittäin vaikka näyttääkin siltä, että Suomessa ollaan menty uusliberaaliin suuntaan viimeisen vuosikymmenen aikana, on huomionarvoista, että näitä päätöksiä on tehty perinteisen konsensusyhteiskunnan instituutioiden puitteissa. Työmarkkinajärjestöt ovat valjastettu mukaan päätöksentekoon Lipposen sateenkaarihallituksen aikana ja tätä kautta konsensusyhteiskunta on ollut voimakkaasti vaikuttamassa suomalaisen yhteiskunnan "uusliberalisoitumiseen" 1990-luvulla.

Mutta samalla voi aivan hyvin kysyä, onko näitä päätöksiä tehty uusliberalistisen maailmankuvan vaiko perinteiseen suomalaiskansalliseen talouskeskusteluun kuuluvan välttämättömyyksen retoriikan hengessä. Jälkimmäinen vaihtoehto on voimakkaasti sidoksissa integratiiviseen nationalismiin, joka vaatii yksilöitä uhrautumaan kokonaisedun puolesta.

Väittäisin, että meillä ei edelleenkään ole kovin monia vulgaariuusliberaaleja, jotka olisivat Margaret Thatcherin kanssa yhtä mieltä siitä, että ei ole olemassa yhteiskuntaa vaan pelkästään joukko yksilöitä. Päinvastoin edelleen suomalaisessa porvaristossa ja elinkeinoelämässä valtio ja yhteiskunta nähdään tärkeiksi yritys-elämän edellytysten luojiksi. Mutta nyt prioriteetit ovat vain erilaiset. Kansallisen eheyden tilalle on tullut yhä enemmän taloudellisen tehokkuuden vaatimus.

Viitteet:

1. *Möjligheternas samhälle. Programremiss* (1983), Falun: Moderata Samlingspartiet, 45-5; Staffan Burenstam Lindér (1983), *Den hjärtlösa välfärdsstaten*. Lund: Timbro, 28, 34-35, 54, 58.
2. Peter Alter (1989), *Nationalism*, Bungay: Edward Arnold, 37-40; Juhani Mylly on suomentanut käsitteen "integral nationalism" yhtenäisnationalismiksi: Juhani Mylly, *Mitä nationalismi on?*, Opintomoniste monimuotokurssilla *Nationalismi modernin politiikan voimana* keväällä 1998, Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto.
3. Patrik Hall (2000), *Den svenskaste historia*, Oskarshamn: Carlsson, 257-269.
4. Hall (2000), 198.
5. Hall (2000), 205-210; Fredrika Lagergren (1999), *På andra sidan välfärdsstaten. En studie i politiska idéers betydelse*. Stockholm/Stehag: Symposium, 113-114.
6. Hall (2000), 210-211; Organisoidusta kapitalismista ks. esim. Rolf Torstendahl (1991), *Bureaucratisation in Northwestern Europe, 1880-1985. Domination and Governance*, Great Britain: Routledge, 80-84.
7. Timo Soikkanen (1991), *Yrjö Ruutu. Näkijä ja tekijä. Itsenäisyyden, eheyttämisen ja uuden ulkopolitiikan juurilla*, Juva: WSOY, 239-240.
8. Seikko Eskola (1962), Sosiaalipolitiikka Suomalaisen puolueen ohjelmassa vuonna 1906, teoksessa *Historica I*

- (Toim. Mauno Jokipii), Pieksämäki: Jyväskylän kasvatustieteiden tutkimuskeskus ja Jyväskylän Yliopistoyhdistys, 401.
9. Jyrki Smolander (2000), *Oikeisto ja 'kansankoti' - Kansallisen Kokoomuksen suhtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun*, Rauma: SHS, 49-50, 144-148; Reijo Ahtokari (1988), *Tuntematon vaikuttaja. Työeläkejärjestelmän isä Teivo Pentikäinen*, Juva: WSOY, 264.
  10. Pekka Kuusi (1968), *60-luvun sosiaalipolitiikka*, 5.p., Porvoo: WSOY, 47-49.
  11. Urho Kekkonen (1952), *Onko maallamme malttia vaurastua?*, Helsinki: Otava, 55-60, 73-76, 92-96, 117-178.
  12. Timo Kyntäjä (1993), *Tulopolitiikka Suomessa. Tulopoliittinen diskurssi ja instituutiot 1960-luvulta 1990-luvun kynnykselle*, Helsinki: Gaudeamus, 159.
  13. Jari Heinonen (1990), *Pienviljelijäprojektista sosiaalivaltioon. Näkökulma suomalaisen sosiaalipolitiikan syntyyn, kehitykseen ja murroksiin 1800-luvulta nykypäivään*, Tampere: Tampereen yliopisto, 238-239.
  14. Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouksen ptk, 23.-25.5.1975, Porvarillisen Työn Arkisto (PTA), Helsinki.
  15. *Kokoomuksen politiikan tavoitteet. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma ja lähiajan tavoiteohjelma* (1974), Tampere: Kansallinen Kokoomus, 10-19, 29.
  16. EVA:n ja konsensuksen syntymisen välisistä suhteista ks. esim. Max Jakobson (1992), *Vallanvaihto. Havaintoja ja muistiinpanoja vuosilta 1974-92*, Keuruu: Otava, 164-175.
  17. Klas Åmark totesi Pohjoismaisessa historioitsijatapaamisessa Århusissa elokuussa 2001: "Det finns ett nordiskt model med fem undantag".
  18. Pekka Kosonen (1998), *Pohjoismaiset mallit murroksessa*, Tampere: Vastapaino, 87.
  19. Jukka Pekkarinen & Juhana Vartiainen (1995), *Suomen talouspolitiikan pitkä linja*, Juva: WSOY, 338.
  20. Ks. esim. *Itse asiassa kuultuna Päiviö Hetemäki (1979)*, Porvoo: WSOY, 17: Hetemäki korosti haastattelussaan AKS:n sosiaalisen puolen merkityksestä. Hänen mukaansa AKS edusti aikanaan "sellaista sosiaalista päätöstä, joka vetosi silloisen opiskelijanuorison oikeudentuntoon". Kannattaa tässä yhteydessä ottaa huomioon, että AKS:n ideologia ja aseveljeys eivät ole vaikuttaneet välttämättä siten, että niiden ajatuksia olisi kopioitu suoraan toisen maailmansodan jälkeiseen maailmaan, mutta aikanaan omaksuttu nationalistinen perusnäkemys on säilynyt toimijoiden ajatusmaailmassa ja sulautunut uuden ajan todellisuuteen ja ideoihin.

* * *

Kirjoittaja Jyrki Smolander on dosentti ja valtiotieteen tohtori ja työskentelee Suomen

**Akatemian tutkijana Turun yliopiston poliittisen
historian laitoksessa.**

ENNEN JANYT

Historian tietosanomat